

# JOAN ESQUERDA BIFET, MESTRE D'ESPIRITUALITAT MISSIONERA

## DE LA *MISSIO AD GENTES* A LA *MISSIO INTER GENTES*

### ÍNDEX

#### I. JOAN ESQUERDA BIFET, MESTRE D'ESPIRITUALITAT MISSIONERA

##### 1. Introducció

##### 2. Breu històric del terme espiritualitat missionera

###### 2.1. Carta apostòlica *Maximum illud*

###### 2.2. De *Maximum illud* fins al Concili Vaticà II

##### 3. Recepció conciliar de Joan Esquerda

###### 3.1. El Concili Vaticà II i el decret *Ad Gentes*

###### 3.2. L'Exhortació apostòlica *Evangelii Nuntiandi*

###### 3.2.1. Dimensió pneumatològica i evolució del concepte

###### 3.2.2. El pensament d'Esquerda: La seva pneumatologia com a recepció d'*Evangelii Nuntiandi*

###### 3.3. L'encíclica *Redemptoris Missio*

###### 3.3.1. El document

###### 3.3.2. Dimensió pneumatològica i evolució del concepte

###### 3.3.3. Nous accents en la pneumatologia de Juan Esquerda a partir de *Redemptoris missio*

##### 4. Espiritualitat missionera avui: *Evangelii Gaudium*

###### 4.1. Previs

###### 4.2. El document

###### 4.3. Consolidacions de les intuïcions pneumatològiques de Joan Esquerda

## 5. Síntesi del pensament de Joan Esquerda

### II. DE LA MISSIÓ *AD GENTES* A LA MISSIÓ *INTER GENTES*

#### 1. Introducció

1.1. Origen del terme *inter gentes*

1.2. Definició del terme *inter gentes*

#### 2. Es pot parlar de missió si no és missió *ad gentes*?

2.1. Des d'on definim la missió

2.2. La missió de tota l'Església

2.3. Raons per a substituir la missió *ad gentes* per la missió *inter gentes*

### III. CONCLUSIONS

#### 1. Reptes i possibilitats de la renovació missionera

1.1. Reptes per a una renovació

1.2. Possibilitats per a una renovació: Signes dels temps

#### 2. Reptes i possibilitats de la missió *inter gentes*

2.1. Reptes

2.2. Possibilitats

#### 3. Espiritualitat missionera com a garantia d'una Església tota ella en sortida

### BIBLIOGRAFIA

# I- JOAN ESQUERDA BIFET, MESTRE D'ESPIRITUALITAT MISSIONERA

## 1. INTRODUCCIÓ

Després d'una primera etapa missionera com a missioner *ad gentes* al Togo a través del IEME (Institut Espanyol de Missions Estrangeres), enviat per la meua Església local de Girona per servir l'Església local de Dapaong, em va arribar el moment de deixar la missió perquè, juntament amb els altres missioners amb qui formàvem equip, ens vam adonar que l'Església local a la que havíem estat enviats ja havia arribat a la seva maduresa. Què volia dir això? Doncs que aquesta Església local podia prendre a les seves mans no solament la seva pròpia evangelització, sinó també la dimensió missionera *ad gentes* dels seus agents pastorals.

Però a mi em quedaven unes preguntes: ¿Vam ser uns veritables missioners? ¿Vam saber respondre, de veritat, al que l'Esperit ens demanava? ¿Només és missió la *missió ad gentes*? ¿Quan un missioner *ad gentes* està col·laborant amb catòlics autòctons d'aquella Església local, són ells també missioners? ¿Cal una espiritualitat pròpia per a la missió, una espiritualitat missionera?

I va ser amb aquestes preguntes que em vaig trobar amb el llibre *Espiritualitat missionera*<sup>1</sup> de Mons. Esquerda Bifet que em va ajudar a comprendre que, justament, la qualitat de la missió dependrà de l'espiritualitat missionera, viscuda no com un conjunt de normes morals o de capacitats externes del missioner, sinó com el camí per viure la fidelitat a l'Esperit Sant que vol realitzar, a través nostre, la missió de Déu Pare en el seguiment a Jesús.

Aquestes inquietuds em van portar a escriure i defensar la tesi doctoral amb el títol: «La dimensió pneumatològica en l'Espiritualitat Missionera de Joan Esquerda Bifet. Recepció i aprofundiment del magisteri eclesial missioner», publicada a l'AUSP.<sup>2</sup> Algunes parts d'aquest estudi en són un resum.

---

<sup>1</sup> J. ESQUERDA BIFET, *Espiritualidad misionera* (BAC Minor 49), Madrid: BAC 1978 (reimpr. 1982).

<sup>2</sup> J. SOLER RIBAS, *La dimensión pneumatológica de la espiritualidad misionera de Juan Esquerda Bifet. Recepción y profundización del magisterio eclesial misionero* (Col·lectània Sant Pacià 123), Barcelona: FTC – AUSP 2024.

## 2. BREU HISTÒRIC DEL TERME «ESPIRITUALITAT MISSIONERA»

Si volem recuperar *l'espiritualitat missionera*, hem de comprendre que no es tracta d'un concepte volàtil o passatger, sinó que ha vingut per quedar-se enmig nostre després d'haver fet un llarg recorregut en la història de la missió que l'ha anat omplint de contingut. Per això és important fer un breu recorregut històric en el terme d'*espiritualitat missionera* per a comprendre millor com ha anat evolucionant el concepte de missió al llarg de la història, i com continua evolucionant en els nostres dies. Atesa la brevetat d'aquest estudi, parteixo de la carta apostòlica *Maximum Illud* i em centro en els grans documents missioners per a veure l'evolució en el s. XX<sup>3</sup> fins el s. XXI amb *Evangelii Gaudium*.

### 2.1. Carta apostòlica *Maximum Illud*

El punt culminant de la primera etapa en l'evolució del concepte «espiritualitat missionera» es troba en la carta apostòlica *Maximum illud* de Benet XV, publicada el 30/11/1919, que esdevé, al mateix temps, el punt de partença per a un segle XX prolífic en documents missioners. La seva importància radica en el fet que es tracta d'una profecia per a la missió.<sup>4</sup> La pregunta que ens hem de fer és: ¿Què pretenia Benet XV quan la va escriure? Doncs pretenia recuperar el desig, sempre etern, d'una purificació evangèlica de l'acció missionera que ens ha de portar als inicis del mandat missioner de Jesús i de la veritable puresa de l'evangeli.<sup>5</sup>

Davant d'una societat cristiana que havia patit la Primera Guerra Mundial, i que havia viscut el risc del colonialisme i nacionalisme en les missions, Benet XV es pregunta si l'Església encara està legitimada per a la missió: ¿Com podem anunciar l'evangeli si ens hem matat entre nosaltres i hem prioritzat la colonització enlloc de l'evangeli? Tocava, doncs, recuperar la força d'aquella primera comunitat que, tot i sabent-se

---

<sup>3</sup> «Limitarse a los documentos del s. XX no supone menosprecio de otras intervenciones luminosísimas como las de Gregorio XVI, de Pío IX y de León XIII en el s. XIX y de otras de tiempos anteriores. Las circunstancias propias del s. XX con su gran desarrollo misionero, iniciado ya en el s. XIX, y con las vicisitudes históricas que aún nos afectan, motivan que centremos nuestra reflexión histórica en los documentos de estos últimos cien años», J. CAPMANY, «La doctrina sobre la misión en nuestro siglo» en OMP (ed.), *La Iglesia misionera. Textos del magisterio pontificio*, Madrid: BAC 2008, 15.

<sup>4</sup> «La carta apostòlica *Maximum Illud* exhortó, con espíritu profético y franqueza evangélica, a salir de los confines de las naciones para testimoniar la voluntad salvífica de Dios a través de la misión universal de la Iglesia», PAPA FRANCISCO, *Carta con ocasión del Centenario de la Promulgación de la carta apostòlica Maximum Illud sobre la actividad desarrollada por los misioneros en el Mundo* (22/10/2017).

<sup>5</sup> Cf. E. BUENO, «Contexto eclesiológico y misionero del mes misionero», *Misiones Extranjeras* 288 (2019) 8.

pecadora, sabia que portava un missatge de salvació enmig del món. Així, Benet XV es va disposar a aixecar els ànims de la comunitat cristiana, creant el primer document modern sobre les missions, que obria el pas a documents posteriors amb dimensió missionera que serien la base sobre la qual es construïren els documents conciliars i postconciliars.

Cal destacar que és durant aquest període que es posava el germen de l'Institut Espanyol de Missions Estrangeres (IEME), el 1899,<sup>6</sup> manifestant el desig que hi havia en el clergat diocesà de col·laborar en l'evangelització del món. Un desig missioner que va marcar el futur de les Esglésies locals a Espanya a través de dues plataformes missioneres de primer ordre: d'una banda, la revista *Misiones Extranjeras* i, de l'altra, l'organització a Burgos de les «Semanas de misionología», que van permetre posar les bases per a la construcció teològica de l'espiritualitat missionera.

## 2.2. De *Maximum illud* fins al Concili Vaticà II

Comptem en aquest període amb l'inestimable ajuda de la revista *Bibliographia missionaria*,<sup>7</sup> que malauradament es va deixar de publicar l'any 2014, i que ens permetia anar resseguint amb detall totes les publicacions científiques sobre missionologia. Estudiant l'índex de la revista es pot percebre com progressivament va entrant l'ús del terme «Espiritualitat missionera». La primera vegada la trobem l'any 1939 amb H. M. Dubois en el seu article «Esprit missionnaire catholique et esprit missionnaire protestant»,<sup>8</sup> i també una mica més tard, l'any 1941, C. Carminati, missioner del Sagrat Cor de Jesús, hi dedica el capítol V en el seu llibre: *Il problema missionario*.<sup>9</sup>

Però el tema l'explicita per primera vegada l'any 1948 G. B. Tragella, *Per una spiritualità missionaria*.<sup>10</sup> Tot aquest procés farà que l'any 1949, al volum XIV de *Bibliographia Missionaria*, s'incorpori per primera vegada les entrades *Spirito*

---

<sup>6</sup> D. Gerardo Villota, el 1899 creava el "Colegio Eclesiástico de Ultramar" a Burgos. Després de la seva mort, el seu llegat el va impulsar de nou Benet XV, nomenant Mons. Joan Benlloch, que era bisbe d'Urgell, com a bisbe de Burgos i demanant-li que preparés sacerdots per a sortir a l'estranger. Fou així, com l'any 1920 creava el «Seminario Misionero de Burgos», que més tard seria l'«Instituto Español de Misiones Extranjeras (IEME)». El 1921 el Sant Pare el creava cardenal.

<sup>7</sup> PONTIFICIA BIBLIOTECA MISSIONARIA, *Bibliographia missionaria*, Roma: PUU. Des del Vol I (1.I.1933-30.VI.1934) fins el Vol. LXXVIII (2014).

<sup>8</sup> Cf. H. M. DUBOIS, «Esprit missionnaire catholique et esprit missionnaire protestant», *Bulletin de la Ligue Missionnaire des Étudiants de France VIII* (Paris 1938-39) 163-174.

<sup>9</sup> C. CARMINATI, *Il problema missionario* (c. V: Spiritualità missionaria), Roma: Unione Missionaria del Clero 1941.

<sup>10</sup> Cf. G. B. TRAGELLA, *Per una spiritualità missionaria*, Roma: Unione Missionaria del Clero 1948.

*Missionario i Spiritualità Missionaria*. Comença, així, un nou període per a l'espiritualitat missionera,<sup>11</sup> amb Jean Daniélou, en el seu article «Missionary Spirituality»,<sup>12</sup> on farà servir el terme *espiritualitat missionera* de manera explícita com un tema més de la missionologia.

A Catalunya i Espanya, la reflexió sobre espiritualitat missionera arribarà a través de dos referents clars: d'una banda D. Olegario Domínguez,<sup>13</sup> que escriu diversos articles d'espiritualitat missionera el 1952 i el 1953. D'altra banda, l'any 1954 l'*Institut Espanyol de Missions Estrangeres* (IEME), a Burgos, organitza les «Setmanes Missionològiques de Burgos», amb el títol «Espiritualidad Misionera», sota l'impuls de Mons. Lecuona, en aquell temps rector del Seminari del IEME i responsable de la formació dels futurs missioners, que destacava la importància d'aquesta espiritualitat.<sup>14</sup>

Així, escriu Olegario Domínguez a *Misiones Extranjeras* (1952): «La *espiritualidad misionera* no es, evidentemente, un nuevo género de espiritualidad en la vida mística de la Iglesia. No es más que la espiritualidad cristiana a secas con los matices y horizontes especiales que le dan los motivos misioneros».<sup>15</sup>

A partir de l'obra d'O. Domínguez, Mons. Ángel Sagarmínaga, primer Director Nacional de les Obres Missionals Pontífiques a Madrid, el 1954 aproxima una primera definició de la utilitat de l'espiritualitat missionera destacant que aquesta espiritualitat a) Dóna a l'home un recurs, per a la lluita inexcusable contra el seu propi egoisme; b) És un ideal apassionant que il·lumina tots els dogmes principals del cristianisme; c) Coopera també a la santificació de les estructures i de cadascun dels cristians.<sup>16</sup>

En tot aquest moviment a favor de l'espiritualitat missionera, cal valorar, també, la figura de Mons. Javier Paventi, conseller de la Sagrada Congregació de *Propaganda*

---

<sup>11</sup> Podem veure autors com H. Ch. CHERY – G. MICHONNEAU, *L'Esprit Missionnaire* (Rencontres 32), Paris: Editions du Cerf 1950.

<sup>12</sup> Cf. J. DANIELOU, «Missionary Spirituality», *China Missionary Bulletin* II (Hong-Kong 1950) 887-890.

<sup>13</sup> Cf. O. DOMÍNGUEZ, «Meditación sobre la Espiritualidad Misionera y el Sacerdote», *Illuminare* (Suplemento 3 de diciembre) (1953) 1-8; —, «La primacía de Cristo, fuente y centro de la espiritualidad sacerdotal misionera», *Misiones Extranjeras* III/10 (1952) 43-61; —, «El dogma del Cuerpo Místico y la espiritualidad misionera», *Misiones Extranjeras* III/12 (1953) 99-117; —, «Spiritualità Missionaria», *Clero e Missioni* 35 (1954) 407-412.

<sup>14</sup> J. LECUONA LABANDIBAR, «Espiritualidad misionera en el aspirante y en el apóstol», *Misiones Extranjeras* IV/13 (1954) 99. Mons. J. Lecuona fou vicepresident de la comissió conciliar *De missionibus*, que tenia com a president el cardenal Pedro Agagianian i que foren els responsables de tirar endavant el Decret *Ad Gentes* del Concili Vaticà II.

<sup>15</sup> O. DOMÍNGUEZ, «La primacía de Cristo, fuente y centro de la espiritualidad sacerdotal misionera», 43.

<sup>16</sup> Síntesi de P. M. DE MONDREGANES, «Espiritualidad misionera en el estado Religioso», *Misiones Extranjeras* 4/13 (1954) 79-90.

*Fide*, el qual publica: «La espiritualidad misionera según los documentos de la Santa Sede», *Misiones Extranjeras* (1954) on escriu: «No hablamos de la espiritualidad misionera en general, sino de la espiritualidad de los misioneros, constituida por un conjunto de dotes y cualidades intelectuales, morales y espirituales que exige la Santa Sede en el pregonero del Evangelio, para que éste sea capaz de asumir el cargo del apostolado».<sup>17</sup>

El 1963 apareix l'obra d'A. RÉTIF, *La mission, éléments de théologie et spiritualité missionnaire*,<sup>18</sup> que es converteix en el gran valedor de l'espiritualitat misionera. Sense oblidar Y. Congar, el qual ja en aquests anys anava desenvolupant una espiritualitat de l'acció molt dirigida també als laics cristians. El tema comença a desenvolupar-se amb autors en castellà, francès, italià, alemany, portuguès, etc., i s'inicia com un nou gènere literari per a l'estudi de l'espiritualitat misionera en els diferents fundadors de congregacions religioses.

Amb això arribem al Concili Vaticà II i *Bibliographia Missionaria* introdueix per primera vegada en el seu índex principal l'epígraf «Spiritualità Missionaria», seguit en l'índex posterior per una extensa enumeració de llibres sobre l'espiritualitat misionera. Es comença a visibilitzar la gran època de l'espiritualitat misionera.

---

<sup>17</sup> J. PAVENTI, «La espiritualidad misionera según los documentos de la Santa Sede», *Misiones Extranjeras* IV/13 (1954) 17.

<sup>18</sup> A. RÉTIF, *La Mission. Éléments de théologie et de spiritualité missionnaire*, Paris: Mame 1963.

### 3. RECEPCIÓ CONCILIAR DE JOAN ESQUERDA

#### 3.1. El concili Vaticà II – Decret Conciliar *Ad Gentes*.

El Decret *Ad Gentes* (1965) marca un nou inici en el desenvolupament de l'espiritualitat missionera, situat en la perspectiva de les quatre principals constitucions, posant un accent especial en *Lumen Gentium* (LG), a partir de les bases que ja hi va posar Y. Congar en el primer capítol: «Principis doctrinals», que ens ha d'ajudar a enquadrar els elements de l'espiritualitat missionera.

En el decret *Ad Gentes*, on l'Esperit Sant hi té una importància vital, la missió de l'Església queda plenament centrada en la Santíssima Trinitat, que és la seva font original i el seu terme final. Del Pare, pel Fill encarnat, a l'Esperit Sant, rep l'Església la seva missió, que té per objectiu la de reunir tots els homes en Crist i conduir-los al Pare, mitjançant l'acció de l'Esperit Sant. Així, l'Esperit tindrà una doble missió: realitzar d'una banda l'obra salvífica de Jesús, i de l'altra la pròpia expansió i missió de l'Església (cf. AG 4). Aprofundir en aquesta missió i acció de l'Esperit Sant serà important per comprendre l'espiritualitat missionera, perquè ja no es podrà entendre la missió sense l'Esperit Sant i sense l'Església animada per Ell (AG 4).

També trobem un bon fonament en el capítol IV: «els missioners». En aquest capítol, després de la part més doctrinal del decret, es reflexiona sobre la motivació espiritual de la missió (AG 24) i se cita per primera vegada l'espiritualitat missionera en un document magisterial (AG 29), tot desenvolupant-lo incipientment a partir de la figura del missioner. En ell s'accentua que: a) El missioner ha de respondre a la crida de Déu per consagrar-se totalment a l'obra de l'Evangelí, però «no pot donar aquesta resposta si no el mou i enforteix l'Esperit Sant» (AG 24a. i b.) Per això, el missioner, necessita una formació específica en espiritualitat.

Ens trobem, en aquesta època conciliar, que tot i que es continua aprofundint en l'estudi de l'espiritualitat missionera,<sup>19</sup> es viu una gran crisi de la identitat missionera que afectarà profundament l'espiritualitat de les persones enviades a missions. N'és un exemple el P. César Ruiz Izquierdo, professor de Missionologia i secretari general de les

---

<sup>19</sup> Ja sigui a través del IEME en la reflexió en castellà o amb altres autors com Walter Gardini, Courtois, Jean Daniélou, Omer Degrijse, André Rétif i Metodios da Nembro.



Setmanes Espanyoles de Missionologia. El P. César Ruiz, en la XXXII Setmana Espanyola de Missionologia de 1979, recollia els conflictes viscuts a l'interior del IEME com a tipus dels conflictes que es vivien entre la jerarquia (representada en aquest moment pel Cardenal Agagianin, Prefecte de *Propaganda Fide*), i la dels missioners (representats per la II i III Assemblea General del IEME). La crítica era que havien anat molt més enllà de l'espiritualitat missionera desenvolupada en els grans documents, fent-ne una entrega generosa i completa al poble enviat, però a vegades des d'uns accents purament sociològics. Aquesta discussió va acabar amb la dimissió de tota la Direcció General del IEME<sup>20</sup> després d'unes paraules molt crítiques de la Sagrada Congregació de *Propaganda Fide* del 7 d'abril de 1975 ja sota la direcció del Cardenal Agnelo Rossi, que acaba dient: «La molt mínima atenció que sembla haver estat donada a la dimensió doctrinal i espiritual de la vostra vocació sacerdotal en la formació dels membres de la societat i en la seva activitat missionera».<sup>21</sup>

Destaquem la figura del Card. Agnelo Rossi perquè serà qui parlarà amb Joan Esquerda per començar la renovació i divulgació de l'espiritualitat missionera segons el Magisteri, en un moment de crisi. Justament serà Mons. Esquerda el qual, l'any 1964, a la revista *Seminarios*, escriu l'article: «Teología y espiritualidad sacerdotal. Una asignatura nueva»,<sup>22</sup> on podem percebre un canvi en la teologia d'Esquerda, perquè ja assenyala la missió com un dels accents de la naturalesa del sacerdot i de l'apostolat de l'Església, presentant la missió de l'Esperit com la síntesi dels dos moments principals de la missió de Jesús: missió dinàmica en el baptisme i missió ontològica en l'encarnació. No poden existir l'una sense l'altra, ja que la dimensió ontològica sense la dimensió dinàmica ens portaria a l'atròfia que paralitza un ésser viu; però la dimensió dinàmica sense l'ontològica no seria res més que un moviment en el buit.

Esquerda subratlla l'experiència de Jesús el qual, plenament pneumatitzat en la Resurrecció, ofereix als seus deixebles l'Esperit Sant, i a través d'ells a tota l'Església. Sempre és Pentecosta en l'Església. Aquest podria ser el resum d'aquesta dimensió

---

<sup>20</sup> Cal destacar, aquí, el paper important de Mn. Ramon Bosch i Brugada, missioner olotí del IEME, juntament amb D. Vicente Abad, que van gestionar a Roma l'acceptació d'una altra Assemblea extraordinària per elegir una comissió gestora, salvant així el futur IEME. Cf. J. A. IZCO ILUNDAIN, *Proyección misionera del clero diocesano español: historia del Seminario de Misiones – IEME*, Salamanca: Sígueme 1991.

<sup>21</sup> C. RUIZ IZQUIERDO, «Al seminario de misiones de Burgos 1920-1980. Protagonistas de un feliz evento», en Secretariado Semanas Misionológicas, *El Espíritu Santo, luz y fuerza de Cristo en la misión de la Iglesia*, Burgos 1980, XXXII.

<sup>22</sup> J. ESQUERDA, «Teología y espiritualidad sacerdotal, una asignatura nueva», *Seminarios* 10/24 (1964) 519-534.

pneumatològica amb què Esquerda s'aproxima a l'apostolicitat de l'Església, com a força de l'Esperit que abasta tota la humanitat i que fa de l'Església un signe aixecat enmig de les nacions. Una Església que és alhora una comunitat evangelitzadora, enviada a anunciar l'evangeli seguint l'impuls de l'Esperit, implicant tot el Poble de Déu, per estendre el Cos Místic de Crist predicant el Regne de Déu, però també és, davant de tot, un esdeveniment, perquè s'hi viu una acció de l'Esperit Sant que la condueix cap a una plenitud en Crist.

### **3.2. L'EXHORTACIÓ APOSTÒLICA *EVANGELII NUNTIANDI***

Pau VI troba en J. Esquerda la persona idònia per desenvolupar la doctrina del decret *Ad Gentes* pel que fa a l'espiritualitat missionera. És així com a partir del document base de la III Assemblea General del Sínode dels bisbes,<sup>23</sup> on no hi havia cap contingut explícit d'espiritualitat missionera, Esquerda teixeix l'ordit que farà possible desenvolupar-lo en l'exhortació postsinodal *Evangelii Nuntiandi*. És gràcies a la seva aportació que, tot i l'escassa discussió sobre pneumatologia que hi va haver en el sínode, el tema de l'espiritualitat missionera fa un pas endavant.

Això és especialment notori en el capítol VII: «L'Esperit de l'evangelització», on es presenta una espiritualitat missionera que passa de definir-se a partir de les simples actituds interiors de l'apòstol, a fer-ho a partir de la fidelitat a la vocació i a l'Esperit Sant (EN 74-80). Un capítol, que no va passar desapercebut, perquè fins i tot l'editorial de la revista *Misiones Extranjeras* en el seu número 31 de l'any 1976 escrivia: «Es seguramente el capítulo más bonito, el que se revela más personal de Pablo VI, el que está escrito con más corazón».<sup>24</sup> D'aquí que ens pugui sorgir la pregunta: ¿Com ha estat possible que el document final contingui un capítol sencer dedicat a l'espiritualitat del missioner? Doncs en gran mesura per l'ajuda de Mons. Joan Esquerda, que va donar a aquest capítol un to ben diferent de la resta de l'exhortació en un moment que hem de remuntar als contactes de Joan Esquerda amb el cardenal J. Döpfner de Munic, que van tenir lloc durant el sínode, el 24 i 25 de febrer de 1974 per analitzar el text base que Mons. Joan Esquerda li havia lliurat per una conferència que s'havia de realitzar a Roma en la plenària de la

---

<sup>23</sup> Celebrada entre el 27 de setembre i el 26 d'octubre de 1974 amb el tema: «L'evangelització del món actual».

<sup>24</sup> J. A. IZCO ILUNDAIN, «Editorial. Comentarios a la exhortación de Pablo VI sobre la evangelización», *Misiones Extranjeras* 31 (1976) 3-13.

congregació per l'evangelització dels pobles encarregada pel cardenal Agnelo Rossi, que en aquells moments n'era el prefecte.<sup>25</sup>

A partir d'*Evangelii Nuntiandi* el tema de l'espiritualitat missionera va començar a tenir ple reconeixement en els estudis de teologia i Esquerda va ser nomenat el primer catedràtic d'espiritualitat missionera a la Universitat Urbaniana, en una càtedra que començava amb la intenció de desenvolupar plenament l'exhortació *Evangelii Nuntiandi*.

### 3.2.1. Dimensió pneumatològica i evolució del concepte

A l'exhortació apostòlica *Evangelii Nuntiandi* es dóna una síntesi orientadora àmplia, ordenada i actual, sobre l'esperit que ha d'animar l'evangelització. Ja no és només la descripció de la vida interior o de les virtuts concretes que han d'animar el missioner. Es tracta de la presentació d'unes línies pràctiques d'espiritualitat com a resposta als problemes plantejats en l'evangelització actual, partint de la força de l'Esperit Sant.

Pau VI, posant èmfasi en la centralitat de l'Esperit Sant en l'evangelització, expressa el desig que pastors, teòlegs i fidels «estudiïn profundament la natura i la forma de l'acció de l'Esperit Sant en l'evangelització d'avui en dia», amb un aprofundiment en la vocació (EN 74), la fidelitat a l'Esperit Sant (EN 75) i l'autenticitat del testimoni (EN 76).

Explicita, seguidament, la necessitat de la santedat de vida en tots els membres del Poble de Déu i assenjala les característiques que han de tenir aquests evangelitzadors marcats per l'Esperit Sant: senzillesa de vida, esperit d'oració, caritat més intensa amb els petits i els pobres, obediència i humilitat, deseiximent i renúncia d'un mateix. Donava així les característiques de l'espiritualitat missionera, que intentaven posar fre a la crisi d'identitat missionera que expressaven autors com Yves Raguin, l'any 1970, en preguntar-se «¿Existeix una espiritualitat missionera?».<sup>26</sup>

La resposta la donarà Esquerda per mandat de Pau VI, el qual s'havia adonat que no s'havia desplegat l'Espiritualitat Missionera d'AG 26-29. Li demanen que desenvolupi aquest tema com a càtedra (a la Urbaniana) i com a renovació dels missioners (Centre Internacional d'Animació Missionera). Esquerda interioritza *Ad Gentes* i *Evangelii*

---

<sup>25</sup> Segons les explicacions que fa el Dr. J. Esquerda en les seves memòries de viatge, J. ESQUERDA, *Viajes misioneros. Viajes 1974* [en línia], <https://compartirencristo.wordpress.com/mision/libros-mision/> [Consulta: 23/05/2024].

<sup>26</sup> Y. RAGUIN, «Y a-t-il une spiritualité missionnaire?», *Spiritus* 42 (1970) 243-253. Més tard va publicar, Y. RAGUIN, *Spiritualité missionnaire*, Manila: East Asian Pastoral Institute 1971.

*Nuntiandi* i ens hi acosta des de la pneumatologia entesa com a acció de l'Esperit Sant en l'evangelització i la fidelitat de l'evangelitzador a aquesta mateixa acció. Així, escrivia, en la seva obra *Espiritualidad misionera*: «El tema de la espiritualidad misionera ha sido estudiado, hasta el presente, de forma “parcial”, es decir, en cada uno de sus puntos concretos. Sin embargo, faltaba un estudio sistemático que haga ver la unidad de todos los temas, a partir de unos principios básicos. Intentamos, pues, cubrir esta laguna en los temas misionológicos».<sup>27</sup>

Esquerda esdevé, de facto, el gran artífex de la construcció de l'espiritualitat misionera, amb la publicació d'un tractat específic, precedit només per alguns estudis parcials. L'acompanya en aquesta tasca el jesuïta espanyol Jesús López-Gay.

### **3.2.2. El pensament d'Esquerda: La seva pneumatologia com a recepció d'*Evangelii Nuntiandi***

Ens centrem en la primera definició que Esquerda proposa sobre espiritualitat misionera, per a veure'n els subratllats que en deriven:

Espiritualidad misionera es la vivencia de la misión recibida de Cristo, es decir, la espiritualidad que deriva de la misión cristiana. El Espíritu Santo infunde en cada uno de los “enviados” el mismo espíritu misionero que animó a Cristo como enviado y les pide fidelidad en una doble apertura: por un lado abrirse al mundo exterior leyendo los signos de los tiempos y, de por otra parte, una apertura al mundo interior, discerniendo la vocación misionera que, con la fuerza del Espíritu Santo se abre en todos los cristianos a partir de su bautismo.<sup>28</sup>

Alguns subratllats d'aquest moment:

a) *Diferència entre el que seria pròpiament una dimensió espiritual d'una veritable dimensió pneumatològica.* No és un tema menor perquè es tracta de descobrir que no són les actituds externes de les qualitats del missioner les que conformen una vida espiritual, sinó que es tracta d'endinsar-nos en la dimensió pneumatològica. És l'Esperit

---

<sup>27</sup> J. ESQUERDA BIFET, *Espiritualidad misionera* (BAC Minor 49), Madrid: BAC 1978 (reimpr. 1982), 4-6.

<sup>28</sup> *Ibíd.*, 47.

Sant qui dóna la força al missioner i el condueix a viure la caritat cristiana com a camí de perfecció i de santedat, que són signes permanents de l'evangelització. Es podria dir que el genotip de l'espiritualitat missionera és la dimensió pneumatològica i el fenotip la dimensió espiritual.

b) *Es desenvolupa una relació de comunió entre els estats de vida (laical, religió i sacerdotal) amb la reivindicació de l'estat laical, partint del baptisme comú a tothom.*

És el moment on es planteja la qüestió de saber si l'espiritualitat missionera és només per a la vocació *ad gentes* entesa com *ad vitam* i *ad extra*, o si és pròpia de tot cristià en la seva quotidianitat, especialment el laic. Es passa de la pregunta: ¿Quina relació existeix entre la vocació laical i la vocació missionera? a la pregunta: ¿Quina és la dimensió missionera de la vocació laical?.<sup>29</sup>

Esquerda vol construir una espiritualitat missionera per a tothom, però es troba amb els límits del llenguatge rebuts dels documents. Critica molts cristians que es consideren *laics*, però que no han fet encara una opció per aquesta vocació i no s'haurien d'anomenar així.

### **3.3. CARTA ENCÍCLICA *REDEMPTORIS MISSIO***

#### **3.3.1. El document *Redemptoris Missio***

Aquesta encíclica va ser publicada el 7 de desembre de 1990 per Joan Pau II, en la commemoració del 25è aniversari del decret *Ad Gentes* i del 15è aniversari de l'exhortació *Evangelii Nuntiandi*. Expressa així un desig de continuïtat i li dóna un rang d'encíclica (tot i que molts a la cúria volien que només li donés rang de carta apostòlica), perquè el Papa volia mostrar que ocupava un lloc important dins dels documents magisterials.

Joan Pau II s'adona que la força de la missió s'està perdent i sent la necessitat d'escriure a tots els cristians per recordar-los que el desafiament més gran de l'Església

---

<sup>29</sup> «Propiamente deberíamos preguntar: ¿cuál es la dimensión misionera de la vocación laical? Porque efectivamente todas las vocaciones cristianas tienen una dimensión misionera y todas ellas pueden llegar a ser, al mismo tiempo, vocación misionera estrictamente dicha. De momento, bástenos recordar una afirmación fundamental del Vaticano II sobre la dimensión misionera del laicado: “Los seculares cooperan a la obra de evangelización de la Iglesia y participan de su misión salvífica, a la vez como testigos y como instrumentos vivos sobre todo si, llamados por Dios, son incorporados por los obispos a esta obra” (AG 41). Esta afirmación conciliar está en el marco de una posible vocación misionera específica para la misión *ad gentes*», J. ESQUERDA, «Dimensión misionera de la vocación laical», *Seminarium* 23 (1983) 206.

continua essent l'activitat missionera. Això obliga a redescobrir la veritable identitat del cristià, perquè l'objecte de la missió no ha canviat, però sí la manera de plantejar aquesta missió.<sup>30</sup>

Per destacar breument el paper de Joan Esquerda, cal dir que el desenvolupament final del document comença el 1988 quan Joan Pau II va tenir una reunió amb els directors nacionals de les Obres Missionals Pontifícies (OMP), reunits a Roma. A mitjans de 1989, el Cardenal Joseph Tomko, prefecte de *Propaganda Fide*, va reunir al Centre Internacional d'Animació Missionera (CIAM) uns pocs especialistes en temes missioners. Entre ells destacaven Mons. Joan Esquerda Bifet, el P. Marcello Zago, el P. Jesús López Gay, el P. Domenico Colombo i el P. Piero Gheddo. A aquest últim, per la seva doble condició de periodista i missioner, el Papa li va demanar que escrivís un primer esborrany a partir del qual tots van aportar el seu propi parer. En dies posteriors van ser cridats a una reunió amb Joan Pau II, on cadascú va parlar i va lliurar el seu resum, ja que el Sant Pare volia escoltar-los personalment. Finalment va triar el P. M. Zago, professor de missionologia a la Urbaniana, que va ser qui, recollint el parer de tots, va ajudar més profundament el Papa en la redacció de l'encíclica.

No obstant això, el paper d'Esquerda és més que probable en aquesta Encíclica com molt bé recull M. Spindler: «La aportación excepcional de Joan Esquerda en el siglo XX se pone en valor cuando se desvela su probable influencia sobre la doctrina papal expuesta en la encíclica *Redemptoris Missio*».<sup>31</sup> Aquesta influència la corrobora el mateix Esquerda en correspondència privada (8/2/18): «Sembla que el que més va influir dels meus escrits per a l'encíclica va ser el tema de l'*espiritualitat missionera*, que és tema meu característic, com a *vida segons l'Esperit Sant* i com a *experiència peculiar de Déu i de trobada amb Crist*».

### 3.3.2. Dimensió pneumatològica i evolució del concepte

L'encíclica *Redemptoris Missio* és eminentment pneumatològica.<sup>32</sup> Dels seus vuit capítols, dos estan directament dedicats a l'Esperit Sant: El c. III: «L'Esperit Sant,

---

<sup>30</sup> Cf. J. F. SERRANO GRANADOS, «La naturaleza de la Iglesia», *SFulg* 24/47-48 (2014) 95-135.

<sup>31</sup> M. SPINDLER – A. LEONOBLE-BART (dir.), *Spiritualités missionnaires contemporaines. Entre charisme et institutions*, Paris 2007, 4.

<sup>32</sup> Cal fer esment també del document «*Diàleg i Anunci*. Reflexions i orientacions sobre el diàleg interreligiós i l'anunci de l'evangeli», del Pontifici Consell per al Diàleg Interreligiós i la Congregació per a l'Evangelització dels Pobles, publicat el 19 de maig de 1991, per la seva influència en RMI.

protagonista de la missió», que ens presenta una veritable pneumatologia de la missió, i el c. VIII: «Espiritualitat missionera».

El document marca les funcions principals de l'Esperit en la missió que es podrien resumir en sis apartats on l'Esperit Sant és alhora: a) El fonament de la missió; b) El protagonista de la missió; c) Acompanya la missió a través de l'Església, formant comunitat; d) Obre els nous camins de la missió, assenyalant entre ells la inculturació i el diàleg interreligiós; e) Ens ajuda a ser uns amb Ell mateix que ens permetrà configurar-nos en Crist a través de l'espiritualitat missionera, amb una plena docilitat de l'Esperit; f) Propicia la recepció de l'anunci en aquells a qui el missioner ha estat tramès.

En referència a l'evolució del concepte d'espiritualitat missionera, podem dir que és justament aquesta encíclica la que li dóna la seva entrada definitiva en el vocabulari de la teologia de la missió. Aquesta entrada en el llenguatge teològic va provocar un ús indiscriminat del terme que l'allunyava del seu sentit original, raó per la qual Esquerda es proposa reorientar el sentit de l'espiritualitat missionera. Ho aconsegueix en la missionologia llatina (països de parla catalana, castellana, italiana, portuguesa i francesa), on la seva influència és molt evident, però no arriba tant en la missionologia anglosaxona (de parla anglesa i alemanya) segurament per la influència més gran de la teologia protestant i evangèlica.

El que sí que és evident és que no es pot comprendre aquesta etapa de l'espiritualitat missionera sense la figura de Joan Esquerda Bifet, com s'aprecia en l'edició del manual de missionologia de les OMP: *La misionología hoy* (1987) confiant el capítol final: «L'espiritualitat missionera», a Esquerda.<sup>33</sup> Influirà en els temaris dels llibres de missionologia, i es consolidarà amb l'aparició de la seva obra: *Teología de la evangelización: curso de misionología* (1995)<sup>34</sup> de qui Juan F. Gorski, fundador de l'Institut de Missionologia de la Universitat Catòlica Boliviana i un dels autors més prestigiosos del moment amb referència a l'espiritualitat missionera a Amèrica Llatina escriu que «es probablemente el mejor manual actualizado en misionología en castellano».<sup>35</sup>

És també en aquest moment que, d'una manera ja molt explícita, es pregunten si aquesta espiritualitat està orientada només als missioners *ad gents* i *ad extra* o si és una

---

<sup>33</sup> J. ESQUERDA, «La espiritualidad misionera», en OMP (coord.), *La misionología hoy*, Estella 1987, 566-588.

<sup>34</sup> ÍD., *Teología de la evangelización. Curso de misionología* (BAC 546), Madrid: BAC 1995.

<sup>35</sup> J. GORSKI, *Bibliografía misional y ecuménica*, Cochabamba: Univ. Cat. Boliviana 2003, 8.

espiritualitat de la missió per a tots els cristians. Davant d'aquesta reflexió Esquerda realitza dos processos importants:

a) Situar l'espiritualitat missionera en el lloc que li correspon dins l'estudi de la missionologia, destacant que l'evangelització ha de ser viscuda en tres nivells diferents: teologia, pastoral i espiritualitat. Una evangelització *ad gentes*, però també una nova evangelització, que en l'inici del tercer mil·lenni del cristianisme exigeix una fidelitat a l'Esperit Sant (dimensió pneumatològica).

b) A través de la seva definició d'espiritualitat missionera li dóna un nou enfocament, demanant un canvi radical exigit no solament als missioners sinó a tots els batejats i que ha de ser viscuda amb els següents elements: - Discerniment en la docilitat a l'Esperit i generositat dels missioners; - Configuració amb Crist i abnegació; - Caritat apostòlica; - Santedat personal; - Formació permanent: renovant constantment el seu esperit i actualitzant la seva formació; - Centralitat de Maria.

### **3.3.3. Nous accents en la pneumatologia de Juan Esquerda a partir de *Redemptoris Missio***

Posats els fonaments de l'espiritualitat missionera amb *Redemptoris Missio*, Joan Esquerda fa un pas més i amplia el seu contingut amb els camps actuals del diàleg interreligiós, de la inculturació i de la nova evangelització, que constitueixen una nova manera d'escoltar la veu de l'Esperit (Ap 2,7). Ho desenvolupa a partir de tres conceptes que seran claus: areòpags, diàleg i llavors del Verb.

a) *Areòpags*: Un terme que ja era usat per Juan Esquerda anteriorment a *Redemptoris Missio*,<sup>36</sup> però és a partir del document que adquireix en Esquerda el rang de lloc teològic a partir del qual podrem entendre el diàleg (amb la cultura i amb la religió) i la nova evangelització.

b) *Diàleg*: La teologia del diàleg s'insereix completament en l'espiritualitat missionera, viscuda com a diàleg amb les cultures o inculturació i com a diàleg interreligiós.

En referència al diàleg amb les cultures, l'Esperit ens crida a inserir-nos en les diferents cultures, però sense diluir el missatge evangèlic. De tal manera que, seguint

---

<sup>36</sup> J. ESQUERDA, *Evangelizar hoy. Animadores de las comunidades*, Madrid: Soc. Edit. Atenas 1987, 145.



l'ensenyament de Pius XII a *Evangelii Praecones* (2/6/1951), a partir de l'Esperit ens acostem a les cultures en tres etapes que són: *Encarnació; Purificació i Transfiguració*.<sup>37</sup>

En referència al *Diàleg Interreligiós*: Esquerda desenvolupa els quatre camins diferents de diàleg interreligiós (*Diàleg i anunci* 42; *Redemptoris Missio* 57): Diàleg de vida; d'obra; de doctrina; d'experiència religiosa. Un diàleg que ha d'evitar el perill del sincretisme, del relativisme i del desig de conquesta, per portar-nos a una presa de consciència concretada en respecte i estima.

Esquerda presenta una Església missionera que ens ajuda a comprendre que el mediador únic de la salvació és Jesucrist i aquesta mediació s'expressa de manera privilegiada a l'interior de l'Església sense excloure l'existència de mediacions participades fora del cristianisme.<sup>38</sup> Vol lluitar contra el perill de veure Crist com un salvador més entre altres salvadors, o la separació entre l'acció de Jesús i l'acció de l'Esperit Sant, perquè justament és l'Esperit qui ens dóna la clau d'interpretació de la universalitat de la salvació que ens ofereix Jesús, i qui desperta en l'home l'anhel de Déu, i és el mateix Esperit qui sembla les llavors del Verb com a preparació evangèlica.

Una visió que ens allunya d'intoleràncies i fonamentalismes i que ens ajuda a viure una eclesiologia de comunió i d'inclusió. Perquè es tracta d'una eclesiologia que se sap portadora d'una Veritat que continua sent vàlida i universal. No hi ha arrogància en el pensament d'Esquerda, sinó un profund amor a l'Església i el desig de viure l'Evangeli a la llum de la Tradició de l'Església. Arrogància seria voler atribuir-se la veritat sense escoltar el que han dit tots els nostres antecessors inspirats també per l'Esperit Sant.

c) *Llavors del Verb*: El nostre autor fa servir de manera prioritària l'expressió «Llavors del Verb», de Sant Justí,<sup>39</sup> de manera complementària amb l'expressió d'Eusebi

---

<sup>37</sup> Aquests conceptes s'han anat mantenint al llarg de la reflexió teològica, amb algun canvi de terminologia, com ho podem veure a J. ESQUERDA, *Misionología. Evangelizar en un mundo global*, Madrid: BAC 2008, 356: «Actualmente la inserción del evangelio en las culturas (inculturación) y más concretamente en la cultura emergente, es una prioridad inaplazable, que supone un proceso de aprecio, de purificación y de invitar a pasar a la plenitud en Cristo. (Cf. *EEu* 58: necesidad de inculturación; *EAs* 21-22; *Eaf* 55-70: urgencia, necesidad, fundamentos teológicos, criterios y ámbitos de aplicación; *Eaf* 78: inculturar la fe; *EO* 16)».

<sup>38</sup> Les mediacions participades tindran valor, únicament, «per la mediació de Crist i no poden ésser enteses com a paral·leles i complementàries» (*RMi* 5). *RMi* 6 cita *GS* 22 quan diu: «Hem de sostenir, doncs, que l'Esperit Sant ofereix a tothom la possibilitat d'associar-se a aquest misteri pasqual de la manera que Déu sap». Aquesta lectura és una idea revolucionària que *Redemptoris Missio* remarca perquè l'Esperit Sant ja no actua només en els individus, sinó també en les tradicions religioses com a tals. Com es pot veure també a *RMi* 28.55.

<sup>39</sup> «SAN JUSTINO, *Apología* II, 8: PG 6, 457-458. Esta expresión es utilizada en los siguientes documentos magisteriales: *AG* 3,11; *EN* 53,80; *RMi* 28; *VS* 12,94; *Eaf* 67», J. ESQUERDA, *Hemos visto su estrella*, Madrid 1996, 258, n. 21.

de Cesarea, «Preparació Evangèlica».<sup>40</sup> Destaca l'ús de l'expressió «Empremtes del Verb»,<sup>41</sup> per significar l'efecte que l'Esperit Sant causa en el creient, tot i que en alguns moments és també usat com l'acció de Déu en el no creient.

És un concepte que ens obre a una dimensió nova de l'espiritualitat missionera, perquè és una invitació a veure com l'Esperit va guiant els cristians d'avui a descobrir en ells mateixos les empremtes que Crist els ha deixat, i que són necessàries per despertar les llavors del Verb que l'Esperit va sembrar en el cor dels altres. Són justament aquells a qui hem estat enviats, els que reclamen la trobada explícita amb el mateix Verb encarnat present en els cristians. Les «llavors» necessiten trobar-se amb les «empremtes clares». És, doncs, una trobada entre diverses empremtes del mateix Déu.

d) Finalment presenta la *Nova evangelització*, que tindrà com a nota dominant, en l'inici del tercer mil·lenni, l'espiritualitat missionera. Perquè el que preval és el desig de l'Esperit de portar el missatge de l'evangeli a tota la humanitat, ja sigui cap a l'anunci a totes les gents, o en la dinàmica de l'Esperit cap a la renovació o reevangelització constant de la primera comunitat.

#### **4. ESPIRITUALITAT MISSIONERA AVUI – EVANGELII GAUDIUM**

##### **4.1. Previs**

En aquesta última etapa del pensament d'Esquerda, l'espiritualitat missionera viu un moment d'esplendor, com es pot veure en el número monogràfic de la revista *Misiones Extranjeras* de l'any 2003, en els vint-i-cinc anys de la publicació de l'obra de Juan Esquerda Bifet.<sup>42</sup> Es pretén que el concepte no perdi la seva identitat, recollint els nous enfocaments missioners i valorant-lo a la llum de la pneumatologia, seguint l'esforç realitzat per Eloy Bueno, en la seva obra de 1999, *La Iglesia en la encrucijada de la misión*.<sup>43</sup>

Es començava a intuir una espiritualitat missionera viscuda en una Església en sortida, trencant els motlles de tot el que fins ara havíem considerat com a inamovible i reprenent el concepte de nova evangelització que Joan Pau II havia reivindicat, no per

---

<sup>40</sup> «EUSEBIO DE CESAREA, *Praeparatio evangelica* I, 1: PG 21, 28 a-b. Usado en los textos magisteriales: LG 16; VS 3; AG 3», J. ESQUERDA, *Hemos visto su estrella*, Madrid 1996, 258, n. 22.

<sup>41</sup> J. ESQUERDA, «Huellas del Verbo encarnado en las diversas experiencias de Dios. A propósito del Jubileo del año 2000», *Burg* 36/1 (1995) 333-359

<sup>42</sup> *Misiones Extranjeras* 195 (2003)

<sup>43</sup> Cf. E. BUENO, *La Iglesia en la encrucijada de la misión*, Estella: EVD 1999

oposar-se a la missió *ad gentes*, sinó per complementar-la. Una nova evangelització (dirigida a una gran massa de catòlics que s'havien allunyat o deixat l'Església), que necessitava una espiritualitat missionera com es pot veure a l'*Instrumentum Laboris* del Sínode dels bisbes del 2001.<sup>44</sup>

Amb l'arribada de Benet XVI, es continua fent valer l'espiritualitat missionera, amb una mirada més cap a l'Església occidental a la qual se li demana sortir de si mateixa per trobar Déu (en recerca de l'esperança); i sortir de si mateixa per trobar el germà (nova evangelització). Cal destacar de Benet XVI, que convoqués el Sínode dels bisbes de 2012 dedicat a la «Nova Evangelització per a la transmissió de la fe cristiana», que va deixar les bases per al futur document del Papa Francesc,<sup>45</sup> juntament amb l'empremta de l'exhortació *Evangelii Nuntiandi* de Pau VI (1975) i del *Document conclusiu d' Aparecida* de l'Episcopat llatinoamericà i caribeny (2007).

## 4.2. El document

El papa Francesc planteja a *Evangelii Gaudium* la necessitat d'una Església tota ella en sortida. El nou paradigma és la missió. Així, sense oblidar l'esquema més clàssic de la missió *ad gentes* de Joan Pau II a *Redemptoris Missio*, emfatitza una nova dimensió posant en el centre de la seva reflexió la missió de tot el Poble de Déu, com a subjecte històric d'evangelització.

Encara que sigui en el capítol II on s'esmenta de manera explícita el terme d'espiritualitat missionera amb el títol: «Sí al desafiament d'una espiritualitat missionera», és en realitat en el capítol V, «Evangelitzadors amb Esperit», on més desenvolupa aquesta dimensió. El papa Francesc, pretén proposar una espiritualitat missionera capaç d'animar la missió de tots els batejats i, alhora, advertir els agents de pastoral del perill d'oblidar la missió, tancant-se en les seguretats de l'oració. El cristià no pot viure allunyat de l'impuls de l'Esperit per trobar l'alè d'una nova etapa

---

<sup>44</sup> SYNODUS EPISCOPORUM X COETUS GENERALIS ORDINARIUS, *El obispo servidor del evangelio de Jesucristo para la esperanza del mundo. Instrumentum Laboris*, Vaticano 2001: «Se hace evidente, por lo tanto, la urgente necesidad de una pastoral más espiritual que responda a las exigencias de la nueva evangelización; se perfila la necesidad de cualificar la pastoral en modo que tienda a suscitar el encuentro personal y místico con Cristo, a imitación de los apóstoles, antes y después de la resurrección, y de los primeros cristianos».

<sup>45</sup> «En *Evangelii Gaudium* encontramos treinta citas explícitas de las 58 propuestas conclusivas del Sínode 2012 entregadas como contribución a Benedicto XVI, además de las aportaciones a las consultas realizadas a varias personas (cf. EG 16), Cf. C. M. GALLI, «La teología pastoral de *Evangelii Gaudium* en el proyecto misionero de Francisco», *Revista Teología* 50/114 (2014) 36 .

evangelitzadora, sinó que els evangelitzadors amb Esperit son aquells que s'obren sense cap temor a l'acció de l'Esperit Sant (EG 259); en definitiva, aquells que viuen una veritable espiritualitat missionera, una espiritualitat de renovació que transforma el cor (EG 262).

L'exhortació assenyalava el desafiament d'una *espiritualitat missionera* (EG 78-80) on no pretén oferir una altra síntesi més d'espiritualitat cristiana sinó proposar algunes reflexions sobre l'esquema de la nova evangelització assenyalant les sis característiques que ha de tenir l'espiritualitat missionera (EG 264-269): a) Contemplar l'Amor de Déu Pare; b) Contemplar l'Esperit que ens espera en els altres, especialment en els més pobres; c) Passió per Jesús en l'experiència de discipulat que dóna la força missionera; d) Oblidar-se de si mateix per buscar només «la major glòria del Pare que ens estima»; e) Passió pel poble al qual som enviats; f) Inserció al poble, integrats a fons en la societat.

En aquesta etapa, la influència de Joan Esquerda es desenvolupa a través de la seva pròpia obra, llegida i estudiada en moltes facultats de teologia, així com el seu reconeixement per altres autors, convertint-se en el màxim intel·lectual, exponent i divulgador de l'espiritualitat missionera.

### **4.3. Consolidació de les intuïcions pneumatològiques de Joan Esquerda**

Esquerda, l'any 2008, empen amb la seva obra *Misionología. Evangelizar en un mundo global*,<sup>46</sup> la posada al dia de la seva teologia sobre l'espiritualitat missionera, que es convertirà, al mateix temps, en la síntesi del seu pensament. En ella, reedita bàsicament la seva obra de 1995,<sup>47</sup> amb algunes actualitzacions bibliogràfiques i referències magisterials (entre elles *Aparecida* (2007), *Novo Millenio Ineunte* (2001) i totes les exhortacions apostòliques postsinodals continentals), però ens deixa una novetat, el capítol X d'aquesta obra titulat: «Espiritualitat missionera i renovació eclesial», on converteix la perspectiva de la renovació eclesial en el prisma amb què hem de llegir tota la seva obra.

Esquerda fa aquí un pas més i pren consciència de la necessitat d'una renovació eclesial, entesa no solament en el seu àmbit estructural, sinó també en el seu àmbit comunitari i individual cristià, per poder ser veritablement una Església totalment missionera. Essent un home profundament eclesial, sempre assentat en el Magisteri de

---

<sup>46</sup> J. ESQUERDA, *Misionología. Evangelizar en un mundo global* (*Sapientia Fidei* 34), Madrid: BAC 2008.

<sup>47</sup> ÍD., *Teología de la evangelización. Curso de misionología* (BAC 546), Madrid: BAC 1995.

l'Església, viu aquest moment amb un cert temor, ja que no vol anar més enllà del que pugui anar un teòleg, escrivint ell mateix:

La lectura asidua del magisterio misionero ofrece grandes respiros de libertad, abre nuevos horizontes a la reflexión teológica, a la acción pastoral y a la vivencia de la misión. Mis afirmaciones, aquí publicadas, podrán parecer atrevidas y aventuradas; pero están escritas con el mayor respeto a todos los estamentos de la Iglesia, incluyendo a mis colegas teólogos de misionología, a quien he leído y a quien cito abundantemente. De ellos he aprendido a balbucear la misión, ya que todos somos aprendices, hasta que llegue la visión y el encuentro definitivo con Dios.<sup>48</sup>

La síntesi que realitza Esquerda en l'última etapa de la seva vida, no és només una necessitat intel·lectual d'ordenar el seu pensament, sinó que neix de la seva profunda convicció que estem en una nova etapa històrica, que li cal honestat i rigor intel·lectual, seguint l'impuls de l'Esperit Sant, i que ens ha de permetre de percebre l'acció d'aquest mateix Esperit en el món. És l'Esperit Sant qui ha preparat el desvetllament de la consciència missionera de l'Església davant una nova època i és el mateix Esperit, igual com va fer a Pentecosta, el qui converteix els apòstols en testimonis o profetes.

Ens proposa una espiritualitat missionera amb una doble dimensió pneumatològica: Una dimensió més objectiva de l'acció de l'Esperit Sant i una de més subjectiva dels fruits de l'Esperit Sant en l'evangelitzador.

Esquerda vol que el cristià descobreixi que ha de conjugar espiritualitat i missió convidant-nos a viure la missió amb fidelitat generosa al mateix Esperit per després apuntar cap a la pastoral o ministerialitat, a la nostra Església local o en una altra Església local, segons la vocació rebuda. Podríem dir que ens proposa un triple moviment en la dimensió pneumatològica de l'espiritualitat missionera:

- El primer moviment, partint de la dimensió trinitària, el constitueix la centralitat de l'Esperit Sant en la missió de Jesús.
- A aquest primer moviment segueix el paper de l'Esperit en la missió de l'Església, viscuda individualment i comunitàriament.
- Finalment, un darrer moviment és el de l'Esperit Sant actuant en el món i transformant-lo.

---

<sup>48</sup> J. ESQUERDA, *Misionología, evangelizar en un mundo global*, Madrid: BAC 2008, XXI.

La fidelitat a la missió i a l'acció de l'Esperit Sant són complementaris i indispensables. Missió sense esperit seria una transmissió material que paralizzaria tota la vitalitat de l'Església. Esperit sense missió podria ser una activitat sense orientació i sense referència a la missió de Crist. La missió no és una teoria, sinó una realitat per a ser viscuda i predicada, perquè no parteix d'una ideologia, ni autoritat humana, sinó de la fidelitat a la crida de Déu per cooperar amb els seus plans salvífics, que tenen una dimensió universal. Cal, doncs, aprendre a predicar la salvació amb una nova formulació.

Per a fer-ho necessitem una renovació que ha de ser personal, comunitària i estructural per a fer front a aquest canvi d'època. Per això, en aquest inici del s. XXI, Esquerda se situa davant del sepulcre buit de l'Església d'Occident,<sup>49</sup> com a resum de tots els reptes d'una nova època. El que sembla un obstacle, el sepulcre buit,<sup>50</sup> que pot representar l'absència de Crist que ens paralitza, es pot convertir en nova possibilitat d'anunciar Crist si som capaços de fer com el deixeble estimat i descobrir les noves oportunitats d'evangelitzar i les noves gràcies de l'Esperit Sant.

---

<sup>49</sup> «Ante los problemas de una sociedad donde Cristo parece el gran ausente, se produce la sensación, dentro de la Iglesia, de que nos encontramos ante dificultades que parecen un sepulcro vacío. Pero estas dificultades en el contexto del encuentro global de todas las culturas y religiones con el cristianismo, a la luz de la fe, nos dicen que todo está dentro de un proyecto de amor que se convierte en misión», J. ESQUERDA, *Dejarse sorprender por el amor de Cristo*, Madrid 2020, 120.

<sup>50</sup> «La Iglesia está llamada a ayudar a toda la humanidad, para ver y encontrar a Cristo donde parece que no está; a veces, testimonia a Jesús y lo anuncia donde parece que no lo escuchan. Ella misma se encuentra en una situación y experiencia de “silencio” y “ausencia”, como ante el sepulcro vacío», J. ESQUERDA, «El despertar de la conciencia misionera de la Iglesia en un cambio de época», *Misiones Extranjeras* 290 (2019) 336.

## II- DE LA MISSIÓ AD GENTES A LA MISSIÓ INTER GENTES

En aquesta segona part, molt més breu, voldria aturar-me en una de les conseqüències evidents del fet de fer viure l'espiritualitat missionera a tots els batejats: és el tema de la missió *inter gentes*.

### 1. Introducció a *Inter gentes*

William R. Burrows, un dels missionòlegs de referència en aquests darrers temps, escriu un article breu però molt concís: «*Missio ad et inter gentes. Implicaciones para la formación*»,<sup>51</sup> on explica què significa aquesta modificació del paradigma de la missió. L'utilitzo com a base del que ara desenvolupo i que ens ha d'ajudar a reflexionar sobre la necessitat d'introduir un nou concepte de missió sense treure cap vigència a la missió *ad gentes*, que ha de ser el model de tota la dimensió missionera de l'Església. Sense obviar el recull del Seminari organitzat pel CIAM, l'any 2017 i publicat el 2018 sota el títol, *La misión, futuro de la Iglesia. Missio ad-inter gentes*,<sup>52</sup> que pot servir per aprofundir sobre el tema, i que ens recorda que un tipus de missió no nega l'altra, sinó que la complementa i l'amplia.<sup>53</sup> De fet, ha estat una de les conclusions que podem llegir en la síntesi diocesana de Girona del Sínode de la Sinodalitat:

*Inspirar-se en el model pastoral de la missió «ad gentes».* El treball pastoral de les Esglésies en països de missió pot ser il·luminador cara a establir una pastoral del primer anunci que ha de comptar amb laics formats en aquesta dimensió. Caldria revisar el rol que juguen a les diòcesis les Delegacions de Missions i veure com la missió *ad gentes* es converteix en veritable paradigma de la missió que ara hem de realitzar nosaltres.<sup>54</sup>

---

<sup>51</sup> W. R. BURROWS, «*Missio ad et inter gentes. Implicaciones para la formación*», *Misiones Extranjeras* 224-225 (2008) 436-447.

<sup>52</sup> F. MERONI – A. GIL (Coord.), *La misión, futuro de la Iglesia. Missio ad-inter gentes*, Madrid: PPC 2018.

<sup>53</sup> *Ibíd.*, 7-8: «*Inter gentes* nos ayuda a descubrir que una vez se ha descrito con fidelidad el *ad gentes*, es decir, los destinatarios de la evangelización de la Iglesia, aquellos grupos humanos que no han conocido la buena nueva del Evangelio se va descubriendo que la fe, el encuentro con Dios, no puede hacerse sino en el interior de cada persona, de cada cultura y de cada pueblo. Este es el verdadero sentido del *inter gentes* que cada día se va haciendo más presente en toda la estructura de la misionología».

<sup>54</sup> Sínode 2021-2024. Cap a Octubre de 2024, com ser una Església sinodal en missió?, Bisbat de Girona, punt 1.1.2.

Però el fet que la *missió ad gentes* continuï tenint plena vigència, no ha de ser un impediment per adonar-nos que ha sorgit un nou tipus de missió: la missió *inter gentes*.<sup>55</sup>

### 1.1. Origen del terme «*inter gentes*»

Aquest terme el proposa William R. Burrows, amb l'objectiu de donar una resposta a la pregunta que es feia el jesuïta Michael Amaladoss, l'any 2001, en el context de la teologia asiàtica:<sup>56</sup> «En una societat multicultural, multiètnica i multireligiosa com l'asiàtica, té sentit parlar de la *missio ad gentes*, entesa com la missio dels qui vénen d'altres països i cultures per a proclamar l'evangeli, obviant l'evangelització de tants cristians que conviuen amb veïns d'altres confessions religioses?

La resposta serà que la *missio ad gentes* ha de conviure amb la *missio inter gentes*.

### 1.2. Definició del terme *inter gentes*

La missió *inter gentes* significa la missió entre les nacions, que es vol contraposar a la missió *ad gentes*, que és la missió cap a les nacions. Això vol dir que «la missió, que és essencialment anunci i testimoni, és menys obra d'estrangers i més quelcom que succeeix entre els veïns. Els estrangers que s'han compromès a la missió ho faran per invitació d'una Església local i per ajudar als servidors de l'evangeli originaris d'aquesta Església».<sup>57</sup>

Podríem parlar d'un nou paradigma,<sup>58</sup> però no per posar-lo al mateix nivell dels paradigmes de la missió que D. Bosch havia detallat al llarg de la història,<sup>59</sup> sinó que com

---

<sup>55</sup> També hi ha altres termes que estan sorgint en el debat missionològic, i que no podem treballar en aquest estudi: *Cum gentibus*, *mission en retour*, *per gentes*, etc..

<sup>56</sup> «The term “*missio inter gentes*” was first proposed by William R. Burrows in his response (Burrows 2001) to Michael Amaladoss' presentation entitled “Pluralism of Religions and the Proclamation of Jesus Christ in the Context of Asia” (Amaladoss 2001) which he delivered at the 56th Annual Convention of the Catholic Theological Society of America. One could say that the FABC's preferred missiology is one of a “mission among the nations” (*missio inter gentes*), with an emphasis on solidarity and harmony with the Asian peoples within their diverse and pluralistic *Sitz im Leben*», J. Y. TAN, *Missio Inter Gentes Towards a New Paradigm in the Mission Theology of the Federation of Asian Bishops' Conferences (FABC)*, *FABC Papers* 109 (2004) 83.

<sup>57</sup> W. R. BURROWS, «*Missio ad et inter gentes*. Implicaciones para la formación», *Misiones Extranjeras* 224-225 (2008) 437.

<sup>58</sup> Es pot veure en l'article d'E. BUENO, «*Missio ad gentes* y *missio inter gentes*. Las polaridades del cambio de paradigma», en F. MERONI – A. GIL (Coord.), *La misión, futuro de la Iglesia*. *Missio ad-inter gentes*, Madrid: PPC 2018, 17- 42.

<sup>59</sup> Cf. A. REIN, «Mission as Dialogue In and For Truth: an integrated approach to Mission *Ad*, *Inter* and *Per Gentes*», en F. MERONI et C. Devadass (eds.), *The future of evangelization in Asia*, UPP: Roma 2019, 92. Podríem sintetitzar els sis paradigmes en: el paradigma apocalíptic del cristianisme primitiu; el paradigma hel·lenístic del període patristic; el paradigma catòlic romà medieval; el paradigma protestant (Reforma); El paradigma de la Il·lustració moderna; El paradigma ecumènic emergent.



ens recordaran J. Tan i A. Rein, dos dels estudiosos més reconeguts d'aquest tema, ens ha d'ajudar a fer-nos la pregunta sobre el com de la missió. Així a la pregunta d'A. Rein: «¿Es pot parlar de missió si no es parla de missió *ad gentes*?», hi respondrà J. Tan proposant tres raons per les quals creu que aquesta missió *inter gentes* hauria de substituir la missió *ad gentes* a Àsia. Desenvolupem-ho breument.

## **2. Es pot parlar de missió si no és missió *ad gentes*?**

Per a poder respondre a aquesta pregunta hi ha uns previs que hem de resoldre:

### *2.1. Des d'on definim la missió*

Potser, havíem definit massa la missió en funció del lloc de missió. Hi havia països de missió on els missioners d'arreu del món hi anaven per a predicar l'evangeli i convertir els infidels, en el model tradicional de missió *ad gentes*, i d'altres llocs que eren els «països cristians», que enviaven missioners. Per tant, la missió *ad gentes* era aquella en la qual el missioner deixava la seva terra i la seva cultura per aportar l'evangeli en una terra i cultura que no estava evangelitzada. Anava molt lligat, així, el concepte d'*ad gentes* i *ad extra*.

Amb tot, en la mesura en què les societats han esdevingut cada cop més multiculturals i multireligioses, hem vist que les perifèries han anat canviant, i el mateix papa Francesc ens fa una crida insistent a anar a les noves perifèries. I aleshores, què passa en una societat com la nostra, on conviuen religions i cultures diferents? Doncs que també conviuran diferents tipus de missió, depenent del missioner i no del qui ha de ser evangelitzat.

### *2.2. La missió de tota l'Església*

La premissa de la qual hem de partir és que la missió és intrínseca de tota Església local, no solament a l'Església d'Occident, i vinculada a l'Església *universal*. Això ens evitarà alguns errors propis de l'Església que fa camí a l'Occident Europeu.

a) *És un error separar la història de l'Església de la història de la missió*, perquè és una dicotomia que negaria la unitat entre Església i missió. La història de l'Església és la història d'una Missió. Voler separar-ho mostra que tenim una visió eurocèntrica de les dues disciplines, de tal manera que, per exemple, els conflictes dels primers cristians amb l'Imperi Romà s'estudien a la història de l'Església, però els conflictes entre els cristians

i l'Imperi Persa s'estudien —si és que s'estudien— en una altra disciplina. El que va passar a Alemanya en el s. XVI és part de la història de l'Església, però el que va passar a Mèxic durant el mateix temps no ho és, etc.<sup>60</sup> Hem d'aprendre a corregir aquestes perspectives i fer una història de l'Església en missió, que ens evitarà fer una història des del centre, oblidant la vida de les esglésies que estaven a la perifèria.

b) *És un error interpretar de manera exponencial el creixement de la fe cristiana.*<sup>61</sup> Perquè això significa que la fe cristiana creixeria com un globus, suposant un moviment unidireccional i homogeni, seguint l'ampliació del centre. Però aquesta visió és errònia i provoca, encara avui, una pastoral i una anàlisi de la situació que no es correspon amb la realitat:

b.1) *El moviment del cristianisme és en sèrie:* La fe es mou des del centre cap a la perifèria, i transforma tant la perifèria com el centre i crea nous centres que emprenen el seu moviment cap a la perifèria. Aquesta perifèria actual podria haver estat un antic centre.

b.2) *Aquest moviment afecta la teologia i la vida de les comunitats tant del centre com de la perifèria.* Això vol dir, per exemple, que la reflexió que s'està fent des de l'Amazònia ens ha d'afectar a tots. Som conscients d'aquesta unitat de l'Església?

b.3) *L'activitat missionera de la perifèria pot tenir una gran activitat missionera gràcies a la trobada amb cultures no occidentals, riques en diversitat religiosa, ètnica i teològica.*

b.4) *El cristianisme està adquirint una configuració mundial, transcultural i contextual que requereix una nova mirada i un nou pensament per a reescriure la història de l'Església.*

c) *És un error no considerar com a pastoral aquesta història de la missió i la missionologia.* Ens cal recuperar una pregunta pastoral com ara: ¿Quina és la contribució de la història de la missió en la vida de l'Església en la seva lluita per a ésser fidel a l'Evangeli de Jesús i ésser signe del Regne de Déu en el món? I a aquesta pregunta hi podríem respondre:

---

<sup>60</sup> Cf. J.L. GONZÁLEZ - C. F. CARDOZA, *Historia de las Misiones*, Viladecavalls: Clie 2008, 16.

<sup>61</sup> *Ibíd.*, 17-18.

c.1) La història de les missions ajuda el poble de Déu a acceptar que les missions han estès la fe cristiana més enllà de les fronteres de la cristiandat i dels centres on la fe està arrelada des de temps antics.

c.2) La història de les missions il·lustra la diversitat i la riquesa existent en els països de missió i la diversitat del poble de Déu (amb els diferents rituals, les diferents maneres d'organitzar el territori i els ministeris).

c.3) La història de les missions ens recorda que l'activitat missionera per part del poble de Déu no sempre ha complert amb les més altes exigències de l'Evangelí.

c.4) La història de les missions ajuda a prendre consciència del gran bé que ha fet i ens pot donar el desig de recuperar alguns estils de missions que podrien ésser útils en el moment actual.

En conclusió, la història de la missió és el testimoni de l'activitat de Déu en el món a través de molt de tipus de persones i en tot tipus de circumstàncies. És el testimoni del risc que ha pres Déu en compartir amb el seu poble la seva tasca de salvació i de reconciliació, d'un Déu que és, sense cap mena de dubte, el protagonista de la missió i que està sempre inventant camins nous per a fer conèixer l'Evangelí. I és en aquest intent de trobar nous camins de la missió que la història de la missió *ad gentes* es comença a convertir, també, en història de la missió *inter gentes*.

### **2.3. Les raons per a substituir la missió *ad gentes* per la missió *inter gentes*<sup>62</sup>**

Vist el punt anterior, podem entendre com J. Tan qüestiona que la missió *ad gentes* sigui l'única missió vàlida per al món d'avui. Ho fa a través de tres raons que han d'ajudar la nostra reflexió.<sup>63</sup>

a) *En primer lloc, la cultura*: Culturalment, l'enfocament «tradicional» de la missió *ad gentes* està arrelat en una Europa (o Roma) que és el centre de la veritat i que ha unit molt amb el seu concepte cultural o de civilització. Aquest enfocament d'alguna

---

<sup>62</sup> J. Y. TAN, «Missio Inter Gentes Towards a New Paradigm in the Mission Theology of the Federation of Asian Bishops' Conferences (FABC)», *FABC Papers* 109 (2004) 1-40.

<sup>63</sup> Extreure aquestes tres raons de la lectura feta de l'article abans esmentat, per A. REIN, «Mission as Dialogue In and For Truth: an integrated approach to Mission *Ad, Inter* and *Per Gentes*», en F. MERONI et C. DEVADASS (eds.), *The future of evangelization in Asia*, UPP: Roma 2019, 93.

manera ignora altres pobles, la seva cultura i les llavors de la Paraula (AG 2) que ens recorda que l'Esperit Sant ja hi està treballant.

b) *En segon lloc, teològicament*, el paradigma de la missió *ad gentes* s'articula des de la perspectiva dels missioners que s'acosten als no batejats en els seus països respectius. Assenyala que aquesta perspectiva que emfatitza la salvació única i universal de Crist no considera el pluralisme religiós o la diversitat de cultures com a part del geni creador de Déu, i té com a objectiu, l'acceptació explícita de l'evangeli cristià per part de no cristians als qui han estat enviats.

c) *En tercer lloc, metodològicament*, el paradigma de la missió tradicional *ad gentes* se centra en el perquè, el què i el qui de la missió, intentant justificar la necessitat de missió i quin ha de ser-ne el contingut. Així, dóna primacia a la proclamació verbal i explícita de la unitat i unicitat de Crist per a la salvació humana, i posa el diàleg interreligiós en segon lloc. Per a J. Y. Tan, «aquest enfocament és essencialment deductiu extret de principis abstractes i universals, i que no té cap compromís directe amb les realitats diverses i pluralistes d'Àsia»<sup>64</sup>.

En resum, J. Y. Tan no considera que l'anunci de la missió «tradicional» s'adapta al context asiàtic de diversitat religiosa i pluralisme cultural. Al contrari, per a ell, és més apropiat per al context asiàtic realitzar la missió *inter gentes*, que enfocará la missió en la immersió de l'evangeli en les Esglésies locals de les realitats asiàtiques.

---

<sup>64</sup> A. REIN, «Mission as Dialogue In and For Truth: an integrated approach to Mission *Ad, Inter* and *Per Gentes*», en F. MERONI et C. DEVADASS (eds.), *The future of evangelization in Asia*, UPP: Roma 2019, 93.

### III. CONCLUSIONS

Del que es tracta, doncs, és de ser capaços de fer un pas més en la nostra vida de fe. L'espiritualitat missionera ens demana de viure veritablement sota l'acció de l'Esperit. I amb això no ens referim a excentricitats, ni a persones que van per lliure pensant-se que han vingut a salvar l'Església i la humanitat, sinó que vol dir deixar-se modelar suaument per l'Esperit, i aprendre a treballar en equip, en comunitats internacionals per a esdevenir veritables deixebles capaços de predicar l'evangeli en un context intercultural.

#### 1. Reptes i possibilitats de la renovació missionera

J. Esquerda ens ensenya a esdevenir sempre aprenents de la missió, com ho fa ell mateix, amb 95 anys<sup>65</sup> i continuant reflexionant sobre una missió que és sempre dinàmica. De tal manera que en aquesta darrera etapa del seu pensament, separa clarament l'espiritualitat missionera del missioner, en el seu concepte clàssic d'*ad gentes*, *ad extra* i *ad vitam*, del que seria l'espiritualitat d'una Església, tota ella missionera, ajudant-nos a plantejar els reptes per a una renovació missionera eclesial i les possibilitats o signes dels temps que hem de poder trobar.

##### 1.1. Reptes per a una renovació

Esquerda ens planteja uns nous areòpags a tall de reptes:

a) *Repte humanitari. Situacions que afecten tota la humanitat*: l'home no es pot entendre si no és en la seva relació amb Déu. El buit del veritable amor, deixa l'home amb el buit de la insatisfacció permanent.

b) *Repte d'Occident – postmodernitat*: S'ha deixat enrere la modernitat i el risc del racionalisme, per viure en el relativisme, on els valors permanents són qüestionats i es busca exclusivament la utilitat, l'experiència, l'èxit i l'eficàcia.

c) *Repte religiós*: Prendre consciència de formar part d'una gran família. Som a la mateixa barca d'un minúscul planeta en la immensitat inabastable del cosmos, com ens ho va mostrar de manera fefaent el coronavirus.

---

<sup>65</sup> Mons. Joan Esquerda Bifet va néixer el 13 d'abril del 1929 a Lleida.

d) *Repte eclesial*: L'Església ha de respondre els reptes actuals del món. Planteja la necessitat de tractar alguns temes no resolts com s'està treballant en el *Sínodo de la sinodalitat*.

e) *Repte missioner*: Replantejar-se de nou tot el significat de la missió, sobretot a Europa que ha d'afrontar el procés de primera evangelització com una veritable missió, alhora que segueix cridada a evangelitzar en altres regions en la missió *ad gentes*: donar i rebre.

## 1.2. Possibilitats per a una renovació: Signes dels temps

La novetat no està en assenyalar situacions noves, sinó en indicar les circumstàncies actuals d'aquestes situacions que reclamen actituds noves i per a les quals disposem de gràcies noves de l'Esperit Sant.

a) *Recuperació de la força i presència de l'Esperit Sant*: per recuperar la nostra pròpia identitat cristiana de batejats.

b) *Recuperació de la urgència de l'evangelització*: La missió del cristianisme ja no és només *ad gentes* (cap als pobles), sinó també *inter gentes* (trobadura i inserció entre els pobles).

c) *Recuperació del querigma*: La resposta als nous reptes es troba en la proclamació del querigma que cal actualitzar com el veritable anunci del Crist Ressuscitat i viure'l en la nostra realitat de «batejats i enviats» en la trilogia inseparable d'Esquerda: fe, vocació i missió

d) *Recuperació de la consciència missionera en el Magisteri*: Descobrir els tres nivells en el magisteri missioner que ens demanen un canvi d'hermenèutica a l'hora de llegir-los: Nivell teològic (Què és la missió?); nivell operatiu (Com, on i qui ha de realitzar l'activitat missionera?); nivell espiritual (Com viure la missió per part dels apòstols i de tota la comunitat?).

e) *Recuperació d'una mirada cristiana sobre el món*: Els missioners hauran de ser servidors de la misericòrdia, que equival a ser fidels avui a l'acció de l'Esperit Sant en la seva Església i en el món.

f) *Recuperació de l'Església pelegrina*: És el desig de tota reforma eclesial recuperar l'Església pelegrina, que sigui pobra i per als pobres si vol continuar essent «sagrament universal de salvació» (LG 48). En línia amb el papa Francesc l'Església s'ha

de situar en actitud de sortida que es concreta en aquest procés sinodal per aprendre a caminar junts.

Podríem dir, doncs, que es tracta de recuperar la dimensió pneumatològica de l'espiritualitat missionera per a una veritable renovació.

## **2. Reptes i possibilitats de la missió *inter gentes***

### *2.1. Reptes de la missió inter gentes:*

El repte més gran que tenim a l'hora de parlar de la missió *inter gentes* és el d'evitar el perill de quedar-nos en una bona teoria sense concreció pràctica. Per això cal endinsar-nos en la realitat que viu la nostra església catalana i adonar-nos del canvi social i religiós que estem vivint, no solament com una constant, sinó com un desafiament evangelitzador.

Així, per exemple, quan al nostre bisbat de Girona un cristià decideix compartir l'evangeli amb les persones que han arribat de països amb tradicions culturals i religioses diferents, podem dir que aquest cristià està realitzant la missió *inter gentes*, però quan a aquesta mateixa gent s'hi dirigeix un cristià que ha vingut d'un altre país, d'una altra cultura, el podem considerar un missioner *ad gentes*. Per tant, es tracta de prendre consciència que no solament definim la missió en funció del destinatari, sinó també en funció de l'agent evangelitzador.

Què vol dir això? Doncs que ens caldrà tenir uns plans pastorals adaptats a les noves realitats missioneres, i que hem d'entendre que hi ha unes realitats que demanen una aproximació diferent per part de la comunitat cristiana:

#### *2.1.1. En funció de l'evangelitzat*

- *Pastoral ordinària*: Els qui viuen la seva fe cristiana, però necessiten sempre un aprofundiment en la seva fe.

- *Nova evangelització*: Els qui s'han allunyat de la comunitat cristiana, tot i haver rebut algun sacrament.

- *Primer anunci en una cultura cristiana*: Els qui ja no han rebut el baptisme, però han estat formats en una cultura cristiana, siguin agnòstics o ateu.

- *Primer anunci inculturat*: Els qui han estat iniciats en una altra religió.

### 2.1.2. *En funció de l'evangelitzador*

Aquí cal fer un previ. No pel fet de ser batejats i teòricament practicants (perquè participen en les celebracions litúrgiques i en la vida sacramental), ja els podem considerar com a agents evangelitzadors. Considerem com agents evangelitzadors aquells que s'han pres seriosament la seva fe, que han descobert la seva vida com a vocació i hi han respost a través d'una missió. La resta de batejats els considerem com a subjectes d'evangelització i no com a agents d'evangelització. Fet aquest previ, caldrà diferenciar la missió segons quin sigui l'agent d'evangelització:

a) *Els cristians que son autòctons del bisbat o que hi pertanyen culturalment*:

- Realitzen la pastoral ordinària: Pastors i ministeri d'acompanyament de la fe.
- Van a la recerca dels qui han abandonat: Ministeri de nova evangelització.
- Es dirigeixen als qui no han estat batejats: Missioners *inter gentes*

b) *Els cristians que provenen d'altres llocs*: Ja sigui perquè pertanyen a instituts missioners, perquè vénen per congregacions religioses, o perquè han emigrat a casa nostra per qüestions de treball. Aquests els podem considerar com a missioners *ad gentes ad extra*, si viuen amb plenitud la seva vocació. Altrament són, també, subjectes d'evangelització. Aleshores, podran realitzar les tasques que els encomanen els ordinaris del lloc:

- Realitzen la pastoral ordinària: Pastors i ministeri d'acompanyament de la fe.
- Van a la recerca dels qui han abandonat: Ministeri de nova evangelització.
- Es dirigeixen als qui no han estat batejats: Missioners *ad gentes*

A nivell esquemàtic podríem dibuixar la següent taula:



<i>En funció evangelitzat</i> <i>En funció evangelitzador</i>	<b>Pastoral ordinària</b>	<b>Nova evangelització</b>	<b>Primer anunci</b>
<b>Autòcton</b>	Pastors i ministeri acompanyants de la fe	Ministeri de Nova Evangelització	Missioners <i>inter gentes</i>
<b>No – Autòcton</b>	=	=	Missioners <i>ad gentes</i>

## 2.2. Possibilitats de la missio *inter gentes*

La capacitat de diferenciar entre missió *ad gentes* i *inter gentes*, ens permet entendre les possibilitats que s'obren a la nostra pastoral ordinària, si som capaços de corregir alguns errors que cometem. Alguns exemples pràctics:

a) *La pastoral de les parròquies*: Demanem als mossens, que són un grup molt reduït, que es dediquin per complet a la pastoral ordinària i al mateix temps que realitzin la nova evangelització i la missió *inter gentes*.

b) *El ministeri de catequista*, que havia estat tradicionalment un ministeri d'acompanyament a les famílies cristianes per a la consolidació de la fe, es veu confrontat a les sessions de catequesi amb la majoria de nens i nenes que necessiten una nova evangelització o directament un primer anunci explícit de missio *inter gentes*. El catecumenat, que s'ha recuperat amb força als nostres bisbats, és l'exemple dels diferents tipus de catequistes que hem de tenir a les nostres comunitats. La falta de laics amb un veritable compromís fa que acabem fent la mateixa catequesi per a tots.

c) *L'acollida que fem dels immigrants catòlics* que estan arribant a casa nostra. Massa sovint no els percebem com a possibles agents evangelitzadors. Alguns d'ells vénen amb una fe molt sòlida, i es troben amb obstacles per actuar a les nostres comunitats. És cert que cal una formació prèvia per a ressituar-los en la nostra cultura religiosa, però ens hem de preguntar si els deixem actuar en les nostres comunitats, si els percebem com a missioners per ajudar-nos o si els donem les eines necessàries per a una formació específica.

d) *Els nostres centres de formació i en l'àmbit acadèmic en què ens trobem a l'ISCRG.* El mateix R. Barrows, es planteja: «Els nostres centres de formació teològica introdueixen de veritat els estudiants en el camí total de Jesús? Els nostres programes no són sobretot un conjunt de compromisos que reflecteixen un cert equilibri entre els diferents departaments (escriptura, ètica, història, dogmàtica, sistemàtica...)?». <sup>66</sup> En definitiva, el que ens hem de qüestionar és si estem fent una formació que prepara els batejats, tinguin la vocació que tinguin, per a una veritable vida cristiana, que els permeti viure amb passió la fe amb Jesús i a transmetre-la, o si, al contrari, estem cobrint expedients per a tràmits administratius.

En el marc del nostre ISCRG és un plantejament que també ens hem de poder fer, amb l'intent de recuperar també una dimensió contemplativa, a l'estil del teòleg coreà Moon Jang Lee que en una societat global demana a l'Església una capacitat de girar la mirada cap a Àsia per a recuperar, ni més ni menys, que la mateixa essència de l'Església patristica occidental. Es vol refer una societat universal, on a cada continent els cristians intenten articular la seva pertinença al moviment cristià mundial, i que té el desig de conèixer la veritat cristiana però que es troba amb la barrera de l'ensenyament reglat, que ha oblidat la pregària, l'espiritualitat i la *lectio divina*. Així, ens situa, des d'Àsia, a la línia de Sant Bernat de Claravall: «interioritzar personalment la veritat, ajudar el desvetllament espiritual i la autotransformació que ha de permetre a l'estudiant descobrir el veritable camí de Jesús revelat en el seu cor i així comprendre l'essència de si mateix, de la comunitat humana i de la comunitat cristiana, per a trobar la veritable finalitat de la vida segons el Crist i així viure d'una manera més autènticament humana i cristiana». <sup>67</sup>

e) *Centre de formació estrictament missioner – Delegació de missions:* En aquest sentit, caldria poder crear una veritable escola missionera a Catalunya. Un lloc on es puguin formar als qui han de ser missioners *inter gentes*, però també on es pugui formar aquells que seran missioners *ad gentes* a casa nostra i els qui marxaran als països de missió. Quants missioners sacerdots, religiosos i religioses tenim a Girona? Però, i quants laics? Hem de recuperar el laïcat missioner *ad gentes*, perquè després puguin ésser veritables testimonis *inter gentes*.

---

<sup>66</sup> W. R. BURROWS, «*Missio ad et inter gentes*. Implicaciones para la formación», *Misiones Extranjeras* 224-225 (2008) 444-445.

<sup>67</sup> *Ibíd.*, 444.

Hem d'ajudar-los perquè puguin exercir un ministeri que sigui útil per a tots, que no aportin solucions i anàlisis de fora, sinó que siguin capaços d'entendre i assimilar el funcionament de la nostra església local. Per això, són tan necessàries les delegacions de missions, perquè són les responsables d'ajudar a formar una consciència missionera en tots els cristians i per tenir presents els missioners de les nostres comunitats que han respost afirmativament a la crida de Déu per aquesta vocació específica *ad gentes* o *inter gentes*.

Així, doncs, l'animació missionera és una necessitat que afecta la identitat de la comunitat i que podria ésser un ministeri instituït, perquè no la podem reduir a una afició personal, sinó que és una vocació per a desvetllar en la comunitat la dimensió missionera. L'animació missionera té el deure d'evitar les temptacions dels evangelitzadors i acceptar el desafiament d'una espiritualitat missionera (EG 76-109). Així, evitem replegar-nos, evitem la recerca de la immediatesa en els resultats i perdem la por a prendre iniciatives.

No pretenc esgotar tots els canvis que caldria fer si ens plantejàssim de veritat els nostres bisbats com a bisbats en missió, però sí que cadascú, en la realitat pastoral en què es trobi, ha de poder veure el què cal transformar.

### **3. Espiritualitat missionera com a garantia d'una Església tota ella en sortida**

Vistos tots els punts anteriors i la necessitat de replantejar-nos el que ens ha recordat el papa Francesc:<sup>68</sup> «L'Església és missionera per naturalesa» (EG 179), ens adonarem de la importància del plantejament que fa Joan Esquerda per a ressituar l'espiritualitat missionera com un dels eixos principals de la vida cristiana.

a) *Recuperar la vocació missionera que prové del baptisme*: La realitat del laicat missioner.<sup>69</sup> Davant la temptació de separar l'espiritualitat específica del laic de la seva vinculació amb la radicalitat evangèlica viscuda en els consells evangèlics i el celibat, Esquerda proposa partir de l'Esperit que reclama una resposta de fidelitat a totes les

---

<sup>68</sup> Reprement el magisteri del decret *Ad Gentes* (AG 2), del Concili Vaticà II.

<sup>69</sup> Si bé és cert que AG 29 ens recorda que la primera responsabilitat evangelitzadora és dels bisbes, i dels preveres en tant que són els seus col·laboradors (AG 39), no cal oblidar que AG 23 ha deixat molt clar que «en efecte, estan marcats per una vocació especial aquells qui, proveïts d'un adequat tarannà natural i dotats de qualitats i d'intel·ligència, estan preparats per a assumir la tasca missionera, tant si són autòctons com si són estrangers: sacerdots, religiosos, laics», perquè com remarca AG 36: «Com a membres de Crist viu, incorporats i configurats amb ell pel baptisme, la confirmació i l'Eucaristia, tots els fidels tenen obligació de cooperar en l'expansió i el desenvolupament del seu cos per portar-lo com més aviat millor a la seva plenitud». En definitiva, la missió és una tasca col·laborativa de tot el Poble de Déu perquè tota l'Església és missionera (AG 35). Veure també LG 17 i 33.

vocacions que deriven del baptisme. Cada cristià, pel baptisme, havent viscut la trobada personal amb Crist, ha de convertir-se en deixeble missioner.

b) *Recuperar la comunitat missionera.* Si parlem d'espiritualitat missionera pròpia de tots pel baptisme, significa que on hi ha una comunitat cristiana, hi ha una comunitat missionera. No es pot parlar d'una evangelització unidireccional que té com a centre l'Occident «cristià» i que va cap a les perifèries «paganes». Sinó que la missió és multidireccional, els centres d'ahir són les perifèries d'avui, i cada cristià pot rebre la crida a la vocació específicament missionera orientant-lo al primer anunci en llocs de primera evangelització aliens a la cultura del missioner. Aquest occident descristianitzat es converteix, per a alguns missioners d'altres esglésies, com a lloc de missió *ad gentes*. Per aquesta raó, l'espiritualitat missionera, no solament ens ha de preparar per compartir l'evangeli que hem rebut, sinó que ens ha de donar la humilitat d'acceptar l'evangelització que ens proposen els nostres germans d'altres Esglésies particulars.

Aquesta comunitat ens ajuda a aprofundir en el concepte d'Església comunió que en Joan Esquerda és viscuda en tres paràmetres:

- La *sinodalitat* que es converteix en l'audàcia d'evangelitzar i la *parresia* viscuda com un do de l'Esperit Sant a la seva Església que viu en comunió (Ac 4,31).

- *El redescobriment del sacerdocí com a comunió:* Critica la manca d'assimilació d'alguns documents sobre el ministeri i la vida sacerdotal als seminaris que han provocat una manca de renovació de la vida sacerdotal, sense la qual no es pot somniar amb la veritable renovació de l'Església.

- *El lloc de Maria en la comunitat:* No podíem oblidar un dels pilars d'Esquerda, Maria, la Mare de Déu, que és «Mare de l'Església missionera i pelegrina» i que té un lloc privilegiat en la missió, per la seva fidelitat a l'Esperit Sant i per la seva presència enmig dels apòstols, a Pentecosta.

c) *L'animació de l'esperit missioner del Poble de Déu.* Esquerda ens demana que no ens quedem en el camp de la informació i de l'erudició, sinó que formem agents evangelitzadors sensibles a l'acció de l'Esperit Sant i que animin tot el Poble de Déu a descobrir que estem en un moment privilegiat de l'evangelització i de l'acció de l'Esperit. L'optimisme ontològic d'Esquerda ens demana que anem a l'arrel del nostre ésser cristià.

La proposta d'Esquerda amb el seu tractat d'espiritualitat missionera és ajudar la teologia a poder respondre millor les qüestions actuals de la societat des de la necessitat de la missió, i ajudar-la a no perdre's en qüestions marginals, centrant la seva mirada en

l'Esperit Sant, que és el qui sempre ens envia a la missió. Una bona espiritualitat missionera és la que ens permet realitzar una bona missió, no segons els nostres paràmetres, sinó segons l'orientació de l'Esperit, viscut a l'interior d'una comunitat.

d) *L'espiritualitat missionera s'ha d'encarnar en la realitat.* Per evitar que es converteixi en una teoria, Joan Esquerda la situa en una dimensió vivencial de la missió, que porta necessàriament a comprendre i aplicar millor els principis dogmàtics i les conseqüències pastorals. Vivim un moment de desorientació que es pot veure en l'esterilitat de moltes obres de l'Església, pensades més per a la glòria dels homes que per a la glòria de Déu. Unes obres que ens allunyen del veritable camí de l'evangelització, que és el camí de la pobresa, de la senzillesa, de les benaurances i del radicalisme evangèlic, que són els signes que és l'Esperit qui actua en l'Església, dins la comunió, i que porten el missioner a ser, únicament, testimoni de l'amor de Déu.

e) *Reafirma la identitat de l'Esperit Sant actuant en l'Església:* Per a una veritable renovació cal l'aprofundiment en la reflexió teològica sobre la identitat de l'Esperit Sant com a tercera persona de la Trinitat, acompanyat d'una forta vivència d'aquest Esperit que generi una reforma interior i d'actituds. Cal redescobrir l'Esperit actuant en nosaltres i en l'Església. Per això, també es manté la trilogia de *l'ecclesiologia conciliar i postconciliar*, que ens permetria desenvolupar els següents apartats de la dimensió pneumatològica: Església misteri (Renovació eclesial – Jesús present); Església missió (una renovació marcada pel manament de l'amor – Església transparent i portadora de Jesús); Església comunió (una renovació marcada per la comunió – Jesús enmig dels germans).

Per a Joan Esquerda, l'Església és alhora el subjecte i l'objecte de l'evangelització. És subjecte en la mesura que els seus membres, pel baptisme, són cridats a la missió i és objecte perquè la missió els crida a formar part d'aquesta mateixa Església, entesa no ja com una estructura, sinó com el lloc on descobrir el misteri de Crist i del seu Regne.

Si volem, doncs, una veritable renovació de l'Església, construïm i vivim una veritable espiritualitat missionera que ens ajudi a anar més enllà de les nostres fronteres, geogràfiques i existencials, per a retrobar-nos amb una humanitat assedegada de Déu.

## BIBLIOGRAFIA ESSENCIAL

- BUENO, E., «*Missio ad gentes y missio inter gentes*. Las polaridades del cambio de paradigma», en F. MERONI – A. GIL (Coord.), *La misión, futuro de la Iglesia. Missio ad-inter gentes*, Madrid: PPC 2018, 17- 42.
- , «Contexto eclesiológico y misionero del mes misionero», *Misiones Extranjeras* 288 (2019).
- BURROWS, W. R., «*Missio ad et inter gentes*. Implicaciones para la formación», *Misiones Extranjeras* 224-225 (2008) 436-447.
- CAPMANY, J., «La doctrina sobre la misión en nuestro siglo» en OMP (ed.), *La Iglesia misionera. Textos del magisterio pontificio*, Madrid: BAC 2008, 15.
- Concili Vaticà II. Constitucions, Decrets, Declaracions. Edició bilingüe*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya - Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2003.
- DE MONDREGANES, P. M. «Espiritualidad misionera en el estado Religioso», *Misiones Extranjeras* 4/13 (1954) 79-90.
- DOMÍNGUEZ, O., «La primacía de Cristo, fuente y centro de la espiritualidad sacerdotal misionera», *Misiones Extranjeras* III/10 (1952) 43-61.
- ESQUERDA, J., «Teología y espiritualidad sacerdotal, una asignatura nueva», *Seminarios* 10/24 (1964) 519-534.
- , *Espiritualidad misionera* (BAC Minor 49), Madrid: BAC 1978 (reimpr. 1982).
- , «Dimensión misionera de la vocación laical», *Seminarium* 23 (1983) 206.
- , «La espiritualidad misionera», en OMP (coord.), *La misionología hoy*, Estella: Verbo Divino 1987, 566-588.
- , *Evangelizar hoy. Animadores de las comunidades*, Madrid: Soc. Ed. Atenas 1987.
- , *Teología de la evangelización. Curso de misionología* (BAC 546), Madrid: BAC 1995.
- , *Misionología. Evangelizar en un mundo global* (*Sapientia Fidei* 34), Madrid: BAC 2008.
- , *Dejarse sorprender por el amor de Cristo, Retiros espirituales para sacerdotes, 2020 2021* (Retiros 32), Madrid: EDICE 2020.
- GALLI, C. M., «La teología pastoral de *Evangelii Gaudium* en el proyecto misionero de Francisco», *Revista Teología* 50/114 (2014) 23-59.
- GONZÁLEZ, J. L. - C. F. CARDOZA, C. F., *Historia de las Misiones*, Viladecavalls: Clie 2008, 16.
- GORSKI, J., *Bibliografía misional y ecuménica*, Cochabamba: Univ. Cat. Boliviana 2003.
- IZCO ILUNDAIN, J. A., «Editorial. Comentarios a la exhortación de Pablo VI sobre la evangelización», *Misiones Extranjeras* 31 (1976) 3-13.
- MERONI, F. – GIL, A. (Coord.), *La misión, futuro de la Iglesia. Missio ad-inter gentes*, Madrid: PPC 2018.
- PAPA FRANCISCO, *carta con ocasión del Centenario de la Promulgación de la carta apostólica Maximum Illud sobre la actividad desarrollada por los misioneros en el Mundo* (22/10/2017).
- PAVENTI, J., «La espiritualidad misionera según los documentos de la Santa Sede», *Misiones Extranjeras* IV/13 (1954) 17-28.

- PONTIFICIA BIBLIOTECA MISSIONARIA, *Bibliographia missionaria*, Roma: PUU. Des del Vol I (1.I.1933-30.VI.1934) fins el Vol. LXXVIII (2014).
- RAGUIN, Y., «Y a-t-il une spiritualité missionnaire?», *Spiritus* 42 (1970) 243-253.
- REIN, A., «Mission as Dialogue In and For Truth: an integrated approach to Mission *Ad, Inter* and *Per Gentes*», en F. MERONI et C. Devadass (eds.), *The future of evangelization in Asia*, UPP: Roma 2019, 92.
- RUIZ IZQUIERDO, C., «Al seminario de misiones de Burgos 1920-1980. Protagonistas de un feliz evento», en SECRETARIADO SEMANAS MISIONOLÓGICAS, *El Espíritu Santo, luz y fuerza de Cristo en la misión de la Iglesia*, Burgos: Secretariado 1980, XXXII.
- SERRANO GRANADOS, J. F., «La naturaleza de la Iglesia», *SFulg* 24/47-48 (2014) 95-135.
- SOLER RIBAS, J., *La dimensión pneumatológica de la espiritualidad misionera de Juan Esquerda Bifet. Recepción y profundización del magisterio eclesial misionero* (Col·lectània Sant Pacià 123), Barcelona: FTC – AUSP 2024.
- SPINDLER, M., – LENOBLE-BART, A., (dir.), *Spiritualités missionnaires contemporaines. Entre charisme et institutions*, Paris: Karthala 2007-
- SYNODUS EPISCOPORUM X COETUS GENERALIS ORDINARIUS, *El obispo servidor del evangelio de Jesucristo para la esperanza del mundo. Instrumentum Laboris*, Vaticano 2001.
- TAN, J. Y., «Missio Inter Gentes Towards a New Paradigm in the Mission Theology of the Federation of Asian Bishops' Conferences (FABC)», *FABC Papers* 109 (2004) 1-40.